

ANALYSIS OF ECOLOGY CONCEPT IN ARCHITECTURE VIA COHEN, PAPANEK AND BANHAM

Hatice Tuğba KARAYAMA ¹

Yasemin HEKİMOĞLU ^{2*}

^{1,2:} Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

Abstract

This study was carried out within the framework of contextualism, which is a critical subject to architecture, as well as Stuart Cohen, Victor Papanek, and Reyner Banham's ideas on this subject. The study primarily aims to discuss architecture and ecology and, secondly, to analyze three approaches to architectural contextualism and urban models as sub-discussions. First, both the concept of contextualism and Cohen's contextualism are explained to understand and define contemporary architectural criticism. The collage city approach that comes with this concept and Banham's megastructure approach are examined. While discussing the context in this chapter on urban models, the main approaches to ecology were taken into account. The evaluation of architecture and ecology within the framework of these three names forms the scope of the study, and also, the qualitative research conducted on their writings constructs the method. Cohen, Papanek, and Banham's approaches to ecology and context constitute the study's findings within the framework of scope and methodology.

Key Words: Ecology, architecture, contextualism, Cohen, Papanek, Banham.

COHEN, PAPANEK VE BANHAM ÜZERİNDEN MİMARLIKTAKİ EKOLOJİ KAVRAMININ ANALİZİ

Özet

Mimarlık üzerinde eleştirel bir yaklaşım olan bağlamsalcılık kavramının yanı sıra Stuart Cohen, Victor Papanek ve Reyner Banham'ın bu konuya yaklaşımları çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışma, mimarlık ve ekoloji tartışması yapmayı ve bu tartışmanın yanında üç farklı yaklaşımı analiz etmeyi hedeflemektedir. Asıl tartışma mimari ve ekoloji arasında gerçekleştirilirken, mimari bağlamsalcılık ve kent modelleri üzerine de alt tartışmalara yer verilmektedir. Öncelikle, güncel mimari eleştirileri anlama ve tanımlama için bağlamsalcılık kavramı incelenmekte ve Cohen'in bağlamsalcılığı açıklanmaktadır. Bu kavramla birlikte gelen kolaj kent yaklaşımı ve Banham'ın megastrüktür yaklaşımı incelenmektedir. Kent modellerinin ele alındığı bu bölüm içerisinde bağlamı tartışırken, temel olarak ekolojiye olan yaklaşımlar göz önünde bulundurulmaktadır. Mimarlık ve ekolojinin söz konusu üç isim çerçevesinde değerlendirilmesi çalışmanın kapsamını oluştururken, bu üç ismin konu hakkındaki yazıları üzerinden yapılan nitel araştırma ise

* Sorumlu Yazar: yaseminhekimoglu@ibu.edu.tr

yöntemi oluşturmaktadır. Çalışmanın bulgularını, kapsam ve yöntem çerçevesinde, Cohen, Papanek ve Banham'ın ekoloji ve bağlama yaklaşımları oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekoloji, mimarlık, bağlamsalcılık, Cohen, Papanek, Banham.

1. GİRİŞ

Colin Rowe, kent dokusunda figür-zemin ilişkisinin önemine vurgu yaparak, bu ilişkinin kente anlam kattığını öne sürmektedir. Söz konusu ilişki, yapıların birbirleriyle güçlü ilişkiler kurdukları ve geleneksel kent modeli olarak adlandırılan model ile yansıtılabilmektedir. Sürekliliği içerisinde barındıran geleneksel kent modellerinin ardından, kentten bağımsız izole yapıların oluşturduğu modern mimariyle birlikte park içinde kent modelleriyle karşılaşmaktadır. Bina kütlelerinin geri planda kaldığı ve süreklilik gösteren yapı cephelerinin tanımlandığı geleneksel kent modellerinin temel amacı mekânları öne çıkaran mekân deneyimleri sunmayı hedeflerken, düzen olarak tam tersi özelliklere sahip park içinde kent modelleri ise boşluğa yerleşen izole binalardan oluşmakta ve bina hacimlerini ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı, geleneksel kent arka planda kalmakta ve park içinde kent kullanımı yaygınlaşmaktadır. Modern mimarının ütopyacı idealler sunduğu park içinde kent yaklaşımı, sade ve yalın olma, kendi ve çevresiyle bir bütün oluşturma söylemlerini karşılayamamakta ve ciddi problemleri beraberinde getirmektedir (Cohen, 1974). Colin Rowe'un kentsel kuramlarından türeterek bağlamsalcılık kavramını ele alan Stuart Cohen (1974), *Physical Context / Cultural Context: Including it All* isimli makalesinde modern mimarının bahsedilen yalın olma ve bütüncül yaklaşım problemlerini ve arka planda kalan söylemlerini tartışmaktadır. Ancak Cohen (1974), bağlamsalcılık kavramını, sadece geleneksel kent modellerine geri dönülmesi olarak ele almamaktadır. Konunun bu kadar yüzeysel ele alınmaması gerektiğini ve her sorunun kendi içerisinde bir bağlamla çözülmesi gerektiğini savunmaktadır (Özten ve Anay, 2020).

Yaşanan dünyayı en çok etkileyen ve değiştiren süreçlere ortak olan mimarının, ekolojiyle arasındaki bağ göz ardı edilemez. Bu sebeple, Cohen'in (1974), bağlamsalcılık eleştirisine, ekoloji temelinden bakmak mümkündür. Ekoloji kavramı ele alındığında öncelikle, Victor Papanek'in (1972), *Environmental Design: Pollution, Crowding, Ecology* adlı makalesinde ortaya sunduğu görüşler akla gelmektedir. Yaşanılan dünyanın artan bir ivmeyle tahrip olduğunu öne süren Papanek (1972), mimari tasarımın da bu tahribat içerisinde önemli bir rolü olduğunu iddia etmektedir. Papanek, ekolojiyi mimarlık kapsamında incelerken, malzeme, üretim, tasarım kararları ve yapı konuları çerçevesinde tartışmasını sürdürmektedir. Kent modellerini tartışma kapsamına almayıp, konuyu mimarının genel kabulleriyle ve yapı özelinde incelemekte ve söz konusu mimarlık incelemesiyle Cohen'in söz konusu makalesindeki bakış açısından ayrılmaktadır. Cohen (1974), kent ve yapı ilişkisi çerçevesinde mimari bağlamsalcılığı ele alırken Papanek, yapı, malzeme ve tasarım kararları çerçevesinde ekoloji kavramını ele almakta ve kentsel bağlama değinmemektedir. Ayrıca Cohen'in (1974), temel kaygısının mimarlık ve onun bütünlüğü üzerine olduğu görülürken, Papanek'in (1972) temel kaygısı canlı yaşamı ve sürdürülebilirlik olmaktadır. Söz konusu iki görüşün dışında, meseleye teknoloji ve gelecek öngörüsü çerçevesinden bakan Peter Reyner Banham, 1971 yılında yazdığı *Los Angeles: The Architecture of Four Ecologies* adlı kitabında bu çerçevesini geniş anlamıyla ifade etmektedir. Banham'ın (1971), yapı ve kent ilişkisini ele alması Cohen'le bağdaştırılabilirken, ayrıldıkları nokta Banham'ın meseleye ekoloji çerçevesinden bakmasıdır. Papanek ve Banham'ın ele aldığı temel konu ekoloji olsa bile ikisinin de farklı çerçevelerden meseleye baktığı görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada, Cohen, Papanek ve Banham'ın yukarıda bahsedilen çalışmalarında, ekoloji ve mimarlığa bakış açılarının detaylı olarak incelenmesi ve analiz edilmesi hedeflenmektedir. Ekoloji çerçevesini kavramsal ve teorik olarak ele alan çalışma, birbirine zıt ve benzer yaklaşımlar içermektedir. Söz konusu anlatılan yaklaşımlarının detayları ve nedenleri ele alınırken aynı zamanda karşılıklı benzer ve zıt görüşlerine de yer verilmekte ve karşılıklı analizleri aktarılmaktadır.

2. MİMARLIKTA EKOLOJİ SÖYLEMİ ÜZERİNDEN BAĞLAMSALCILIĞA GENEL BİR BAKIŞ

Bağlamsalcılık meselesi, Colin Rowe tarafından yürütülen kentsel tasarım yüksek lisans programının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Cohen, 1974; Özten ve Ülkü, 2017). Rowe'un etkisiyle bu meseleyi kavramsallaştıran Stuart Cohen, modern mimarlığın temel problemi olan yalın olma fikrinin uygulamada yer bulamamasını eleştirmekte ve bu problemler bağlamında öneriler sunmaktadır. Cohen, bağlamsalcılığı sadece binanın fiziksel çevresi ve yapı tasarımı üzerinden ele alınmasına karşı olmakla birlikte, kültürel bağlamın da en az fiziksel bağlam kadar göz ardı edilemez oluşunu savunmaktadır. Bu görüşün diğer bir sebebi ise modern mimarlığın dışlayıcı olarak tanımlanma sebebi olan çevreyi tüm bağlamıyla algılamama probleminden kaynaklanmaktadır. Cohen'in bu dışlayıcı olma durumuna önerisi ise kültürel ve fiziksel bağlamı içine alan kapsayıcılık yaklaşımıdır. Cohen'in temel meselesi, her mimari tasarımın kendi koşulları içerisinde ele alınması gerektiği ve kendi koşullarına göre bağlamının değişebilmesi gerektiğidir. Bu sebeple, mimari tasarımın her süreci, belli problemleri ele alarak ilerlerken, bu problemlerden birinin ekoloji olduğunu düşünmek mümkündür. Yapının sürdürülebilirliği, suya yaklaşımı, ölçeği, ulaşımı, malzemesi gibi konular sadece bağlamın değil aynı zamanda ekolojinin de çerçevesi içerisinde yer almaktadır.

Yapılan bu çalışmada, mimarlık ele alınırken konu ekoloji temelinde çerçevelenmekte ve Cohen'in mimari bağlamsalcılığında yer alan ekoloji tartışması ele alınmaktadır. Bu sebeple, yapılan tartışma Cohen, Papanek ve Banham arasında gerçekleşirken, üç farklı ekoloji yaklaşımı sunulmaktadır. Bu yaklaşımlar, kent ve yapı ölçeğinde incelenmekte ve bu ölçekler üzerinden söz konusu üç araştırmacının görüşleri söylem analizi yöntemiyle tartışılmaktadır.

3. EKOLOJİ VE MİMARLIĞIN KENT ÖLÇEĞİNDE İNCELENMESİ

Colin Rowe ve Fred Koetter (1978) tarafından yazılan *Kolaj Kent (Collage City)* adlı kitap, modernist şehirlerin park içinde kent modellerini oluşturduğunu ve beraberinde belli problemleri getirdiğini iddia etmektedir. Bu model, geleneksel kentin doku ve özelliklerine sahip olmadığı ve tanımlanmamış boşluklar olarak nitelendirilen alanları içerdiği için yoğun eleştiriler almaktadır. Bu sebeple *Kolaj Kent*, farklı dönemleri ve farklı mimari tipleri incelerken, bu örnekleri içinde barındıran radikal bir orta yol önerisi sunmaktadır (Kömez Dağlıoğlu, 2016).

Kolaj kent, bağlamsalcılık meselesini kelime olarak ele almasa da mimariye yaklaşımı, eleştiri çerçevesi ve yapının kendi bağlamında incelenmesi gerektiği önerisiyle, bağlamsalcılık yaklaşımına yakın olmaktadır. Bu sebeple, Cohen'in mimari bağlamsalcılık yaklaşımı kent ölçeğince incelendiğinde kolaj kent modeline yakın görüşler içerisinde olduğu görülmektedir. Kapsayıcılık ve bağlamsalcılığı, modern idealde önemli bir gösterge olarak tanımlayan Cohen, bu kavramların yer ile ilişkisiz olma durumunu reddetmektedir.

Cohen'e göre bağlamında bir yapı, çevre ilişkisine dikkat etmeli ve kent üzerinden bakıldığında yapının, bağlam ilişkisiyle birlikte kentin bağlamını da tamamlaması beklenmektedir.

Bugüne kadar, mimariyi şekillendiren tüm büyük medeniyetler hem fiziksel hem de psikolojik çevresel ihtiyaçlarını karşılamak için büyük binalar inşa etmeyi önemsemişlerdir (Banham, 2017). Banham'ın bu sebeple, mimarlıkta ekoloji kavramına yaklaşımı göz önüne alındığında, megastrüktür modelleri desteklediği görülmektedir. Zuddas'a (2018) göre Banham, megastrüktürü pragmatizm ve ideoloji eksikliğinin bir karışımı olarak görmektedir. Banham için megastrüktür; teknoloji nitelikli ve manik zevkleri arttıran çok sayıda çizime sahip olmalıdır (Zuddas, 2018). Bununla birlikte megastrüktürün potansiyel olarak sayısız bağlam ve uyarlama içermesi gerektiğini düşünen Banham, büyük ölçekli yapıları bu modellerin olmazsa olmazı görmektedir (Banham, 2020). Buna ek olarak, Rooyen (2018), megastrüktürü kalıcı ve geçici olanın zıtlığı olarak tanımlarken, mimarların tasarladıkları bu aşırı ölçekteki yapıların bir meydan okuma olduğunu ifade etmektedir.

Cohen, kolaj kentin önerdiği karmaşık yapıyı ve her olayın kendi bağlamında çözülmesi gerektiği yargısını sunarken, Banham, gelişmiş ve ideal olanı temsil ettiğini düşündüğü teknoloji odaklı megastrüktürleri önermektedir. Cohen ve Banham'ın kendi fikirlerine uygun kent modellerini benimsedikleri görülürken, Papanek herhangi bir kent modeli önerisinde bulunmamaktadır. Bu sebeple, Papanek'in asıl kaygısının tasarım ya da mimari olmadığı söylenebilmektedir. Papanek burada yaşam ve temel ihtiyaçlar çerçevesine tutunurken sosyolojiyi göz ardı ettiği görülmektedir. Bu sebeple, aynı konular ele alınsa bile yaklaşımların farklı olması sebebiyle farklı öneriler ve sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir.

4. MİMARLIK VE EKOLOJİNİN YAPI ÖLÇEĞİNDE İNCELENMESİ

Cohen, modern mimari çerçevesinde tasarlanan yapıların dışlayıcı olma durumlarını fiziksel bağlam problemine ve beraberinde kapsadığı kültürel bağlam problemine dayandırmaktadır. Brighton Beach House yarışmasında birinci ve üçüncü seçilen projeler üzerinden tartışmasını örneklendiren Cohen'e göre üçüncü olan Venturi'nin projesi, ölçeklendirme olarak bakıldığında bağlamını karşılayamamaktadır. Bu projede kullanılan iki karşılıklı kulenin, çevreyi, sosyal yaşamı ve modern mimarinin asıl amacı olan söylemleri reddettiğini ifade eden Cohen, projenin kentsel dokuya uymadığını ve bu yönüyle fiziksel bağlam gibi kültürel bağlamı da göz ardı ettiğini iddia etmektedir (Cohen, 1974). Orta yükseklikte olan mahalle ölçeğinin algısını değiştiren bu tür yapılar için Papanek de benzer görüşler sunmaktadır. Fakat Papanek, ekolojinin mimari bağlam tarafından bakmak yerine doğanın deforme olması durumuyla ilgilenmektedir. Çevresine oranla büyük yapıların hem üretim hem malzeme olarak doğaya zarar verdiğini, iklimi değiştirdiğini ve ihtiyaç dışı üretilen yapıların artmasının yine çevresel tahribata yol açacağını öne sürmektedir. Papanek'in burada yapmış olduğu değerlendirme esasında gelecek kaygısı ve tüketimin artması meselelerinden kaynaklanmaktadır. Yüksekliği ya da genişliği insan ölçeğinden bakıldığında daha büyük inşa edilen yapılar, ışığın yeryüzüne inmesini, rüzgârın aktif etkisini ya da sıcaklığı etkileyebilmektedir. Ayrıca küçük alanlarda çok daha fazla insanı barındırma amaçlı yapılan bu yapılar toplum ilişkilerini ve psikolojisini de etkilemektedir (Papanek, 1972). Papanek, duruma doğanın durdurulamaz tahribatı yönünden bakarken, Banham ise teknoloji ve beraberinden gelen konforlu yaşam öngörüsü çerçevesinden bakmaktadır. Banham'a göre, teknolojinin kullanımı kaçınılmaz olmakta ve insan nüfusu sürekli artarken, teknolojiye olan ihtiyaç da artmaktadır. Ayrıca dikkat çeken yapıların,

şehrin dinamiğini ve etkisini olumlu yönde arttıracaklarını düşünen Banham, bu yapıların gelişmişlikle, mekanikle ve dolayısıyla teknolojiyle doğru orantılı olarak algılandığını iddia etmektedir (Banham, 1971).

Tasarım kararlarına yaklaşımları ele alındığında, Cohen'in, modern mimarinin söylemleriyle çelişen kararlarını ele aldığı görülmektedir. Cohen (1974), *Physical Context / Cultural Context: Including it All* adlı makalesinde Wells/Koetter ve Venturi projelerini incelerken, yapıların iki yapının da eklemlenmiş süslemeler değil, karar verilen parçaya ait sembolik imgeler barındırdığını ifade etmektedir. Modern mimarinin yalın olma ve işlevi ön planda tutma prensibinden kaynaklanan karar, iki projenin de tasarımında temel karar olmaktadır. Sirkülasyonların özenle düşünüldüğü bu projelerde bazı kararların fiziksel ve kültürel bağlama uymadığını düşünen Cohen, bu projelerin her ikisinin de yerel mimari öğeleri benimsemiş olsalar da bazı tasarım kararlarının modern mimari söylemlerin dışında kaldığını ifade etmektedir. Wells/Koetter projesinde balkonların tek parça olması ve sirkülasyonu bağlayan neo-konstrüktivist köprüler, işlev için değil binanın genel formunun tamamlanması adına dekorasyon için alınmış bir karardır. Aynı şekilde Venturi'ye ait proje pencerelerin açıklanamayan dikdörtgen formundaki değişimi ve konumlanmaları, işlevin değil ortaya çıkan mimari dilin tamamlayıcıları olmaktadır. Söz konusu örneklerde tasarım yaklaşımlarını, Wells/Koetter'de geleneksel-kapsayıcılık, Venturi'de ise seçkinci, modernist ve dışlayıcılık olarak tanımlayan Cohen, iki projeyi de mimari bağlam yönünden eleştirmektedir (Cohen, 1974). Papanek'e göre Cohen tarafından eleştirilen bu problemler, üretim ve tüketimde çıkabilecek sorunların yanı sıra sosyal yaşamda da problemlere yol açmaktadır. Ayrıca tasarımcıların ihtiyaca yönelik tasarımlar yerine ekonomiye ya da başka sebeplere göre tasarımlarını şekillendirmelerinin de olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağını ifade etmektedir. Papanek'e göre tasarım süreci kullanıcının ihtiyaçlarını karşılamalı ve yaşam sürecini desteklemelidir. Ekoloji, sosyal yaşamda çok yönlü etkilere sahip olmakta ve tasarım süreci, davranış bilimlerini gözeterak kararlar aldığında insan yaşamı için olumlu gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Söz konusu gelişmeleri, ekoloji üzerine yazdığı makalesinde, oyun alanında çamaşır makinesi sendromu ile örnekleyen Papanek (1972), çalışan alt gelire sahip kadınların hayatlarını kolaylaştırmak adına hem çocukların oyun oynamalarını hem de kadınların işlerini daha rahat yapmalarını sağlayan bu tasarımın esasında ekoloji için de yerinde bir adım olduğunu düşünmektedir. Bu durumda Papanek'in, ekolojinin sadece kirlilik ya da fiziksel deformasyon sonuçlarıyla ilgilenmediğini, sosyal ve psikolojik etkilerinin de ekoloji için önemli olduğu görüşüne sahip olduğu görülmektedir (Papanek, 1972). Bu görüşün aksine Banham, tasarımın teknoloji olmadan anlamsız olduğu bakış açısına sahiptir. Sürekli yenilenen dünyada, teknoloji olmadan ilerleme olmayacağını ve sosyal yaşamla psikolojinin teknolojiyi terk ederek değil onunla ilerleyerek daha iyi bir seviyeye ulaşacağını öne sürmektedir. Bu sebeple, tasarım kararlarını ve inşa edilen yapıları incelerken ne sadece işlev ne de ekolojik katkıları tamamen önemli ya da önemsizdir. Banham'a göre mimari, farklı teknikler kullanılabilir fakat teknoloji olmadan bu durum hep yetersiz kalacaktır. Bu sebeple yapının tasarım kararları sürecinde teknoloji, güncel olana uyum ve gelişmiş olma durumu önemli bir noktada olmaktadır. (Banham, 1971).

5. SONUÇ

Yapılan üç farklı yorumda Cohen, yapıların bağlamına uygun tasarlanmaları gerektiğini ve tüm etkenlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. Bu etkenleri fiziksel ve kültürel bağlam olarak tanımlarken, ikisinin de tasarım kararlarında aynı oranda önemli olduklarını vurgulamaktadır. Papanek ise sosyal etkileri ve yapının biçimsel kararlarını göz

ardı ederek sadece canlı yaşamı üzerinden konuyu aktarmaktadır. Yaşama zarar veren ya da verme ihtimali olan etkenlerin azaltılmasını hatta kullanılmamasını önermektedir. Her ne kadar teknoloji karşıtı olmadığını dile getirse bile önerilerine bakıldığında ve bu tavsiyelerin uygulandığı düşünüldüğünde, teknolojide yapılan büyük ilerlemelerin bu görüşlerle pek mümkün olmayacağı görülmektedir. Bu sebeple Banham'ın Papanek'ten tamamen ayrıldığı görüşü ortaya çıkmaktadır. Banham için teknoloji vazgeçilmez olmakta ve dünyayı bu kadar etkileyen mimarının teknoloji olmadan ilerlemesi mümkün görünmemektedir.

Genel olarak, Cohen, Papanek ve Banham'ın görüşlerine bakıldığında, Cohen ve Banham'ın daha karmaşık yargılara sahip olduğu görülmektedir. Papanek ise konuya daha basit denilebilecek, doğa temelli ve yüzeysel yaklaşmaktadır. Papanek için "doğaya yararlıysa iyi değilse kötü" yargısı temel alınmaktadır. Söz konusu üç ismin de meseleye tasarım çerçevesinden baktıkları fakat yaklaşımlarının ve içeriklerinin farklı olması sebebiyle birbirlerinden farklı sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Tasarım karmaşık bir olgudur ve mimari tasarım etkilediği ve etkilendiği parametrelerle birçok karmaşayı içinde barındırmaktadır. Konuya farklı açılardan yaklaşmak ve farklı içeriklerle ele almak tabii ki mümkündür. Fakat, kesin yargılar yerine bağlamında ve zamanına uygun güncel eleştiriler sunmak daha doğru olabilmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma 2021 güz dönemi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bina Bilgisi Doktora programında "Ekoloji ve Mimarlık" dersi adı altında üretilmiştir. Ders yürütücüsü Sayın Doç. Dr. Ülkü Özten'e katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

- Banham, R., (1971). Los Angeles: The Architecture of Four Ecologies, An Ecology for Architecture, pp. 235-244.
- Banham, R., (2017). Architecture of the Well-Tempered Environment, The Architectural Press, London.
- Banham, R., (2020). Megastructure: Urban Futures of the Recent Past, Monacelli Press.
- Cohen, S., (1974). Physical Context/Cultural Context: Including It All, A Journal For Ideas and Criticism in Architecture, pp. 1-40.
- Özten, Ü. ve Anay, H., (2017). Contextualism as a Basis for an Environmental Architectural Design in a Globalized World, Proceedings of 56 th IASTEM International Conference, New York, USA, ss. 11-15.
- Özten, Ü., Anay, H., (2020). Giriş: Mimari Bağlamsalcılık, Mimari Bağlamsalcılık, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 12-19.
- Papanek, V., (1972). Design For The Real World, Environmental Design: Pollution, Crowding, Ecology, Bantam Books, pp. 241-275.
- Rowe, C. ve Koetter, F., (1978). Collage City. MIT Press.
- Rooyen, X., V., (2018). Megaform versus Open Structure or the Legacy of Megastructure, Histories of Postwar Architecture, Vol 1, No 3, pp. 30-49.
- Zuddas, F., (2018). The eccentric outsider: Or, why Reyner Banham dismissed Giuseppe Samonà's mega-project for the University of Cagliari, Histories of Postwar Architecture, Vol 1, No 3, pp. 50-71.